UNIVERSITATEA DIN IAŞI, SIMBOL AL SPIRITUALITĂŢII ROMÂNEŞTI

La români „şcoala n-a fost niciodată simplă şcoală ; ea a fost deopotrivă pornirea către o cultură izvorîtă din realităţi sociale şi spirituale autentice, un act de afirmare naţională, un mijloc activ de luptă." *(C. Noica)*

„Să nu uităm niciodată acest adevăr — că reprezentăm în Orientul european o cultură istorică neîntreruptă, pentru că ea este paladiul esistenţei noastre ; ...mai mult decît la alte popoare, cu şcoala şi prin şcoală avem să fim, să ne dezvoltăm, să păşim înainte". *(D. A. Sturdza)*

Universitatea din Iaşi, de la a cărei organizare în acord cu principiile moderne se împlinesc 125 de ani, strîns legată de „întreaga mişcare de renaştere şi de regenerare a societăţii româneşti [1] *în secolul al XIX-lea, reprezintă, aşa cum, pe drept, a apreciat unul din cei mai străluciţi slujitori ai săi, „un mare eveniment în istoria neamului", care dă limpede expresie „încordării puterii lui spre luminile gîndirii"* [2]. *Creaţie a Unirii, Instituţia a rămas în tradiţia posterităţii şi în conştiinţa naţională legată de înfăptuirea acestui* vis de aur *al românilor, asociată strîns de numele, de fapta civică şi patriotică a domnitorului Unirii, Alexandru Ioan Cuza.*

La temelia înaltului aşezămînt au stat, în egală măsură, atît raţiunile legate de modernizarea societăţii româneşti, cît şi cele de ordin naţional. De atlfel, unitatea între cele două laturi a reprezentat una din trăsăturile esenţiale cu care a fost investită şcoala românească, încă de la începutul existenţei sale. Aceasta, aşa cum remarcă omul de aleasă cultură care este C. Noica, „...n-a fost niciodată simplă şcoală ; a fost deopotrivă pornirea către o cultură izvorîtă din realităţi sociale şi spirituale autentice, un act de

---

[1] *A. D. Xenopol, C. Erbiceanu,* Serbarea şcolară de la Iaşi, cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la înfiinţarea învăţămîntului superior în Moldova, Acte şi documente, *Iaşi, 1885, p. 93.*

[2] Anuarul general al Universităţii din Iaşi, tipărit cu prilejul jubileului de cincizeci de ani, *Iaşi, 1911 (aprecierea îi aparţine lui A. D. Xenopol).*

afirmare națională, un mijloc activ de luptă" [3] (*s.n., G.P.*). *Pe această linie, tradițională, deja, în secolul al XIX-lea, cei care au contribuit la înființarea înaltului așezămînt au înțeles — și în acest sens i-au fost orientate eforturile — că Universitatea din Iași nu poate să se limiteze a fi „numai o școală înaltă pentru pregătirea unor specialiști"; are menirea, totodată, să fie „un mare așezămînt care să apere interesele culturale ale neamului întreg"* [4].

Situarea în Iași nu a reprezentat o simplă compensație pentru sacrificiul pe care capitala Moldovei îl făcuse pe altarul Unirii; țintea la mai mult; avea drept obiectiv propulsarea spre viitorul modern, național, a bogatei moșteniri spirituale pe care această parte a Țării *o aducea la zestrea etnică românească. Cei care și-au asumat sarcina organizării învățămîntului superior pe noile baze, moderne, au înțeles imperativele momentului, au fost conștienți de responsabilitatea actului. Aveau convingerea, pe care au mărturisit-o, că „orice atingere făcută orașului Iași ca centru de cultură" ar fi fost „o lovitură adusă vieții poporului român"* [5].

Înființată la Iași, continuînd o tradiție culturală ce-și datora strălucirea, tocmai, adeziunii la cultura mare românească, Instituția și-a dezvoltat — așa cum întemeietorii ei au dorit-o — „un spirit larg, o vatră de foc și de lumină", capabile să „încălzească și să lumineze toată Patria Română" [6]. *Creată și ca un punct de sprijin pentru românii aflați încă sub dominație străină, Universitatea din Iași s-a dovedit a fi „un mare așezămînt", în măsură „să apere interesele culturale ale neamului întreg"* [7]. *Rosturile naționale ale învățămîntului ca instrument de cultură au fost limpede afirmate în întreaga dezvoltare a înaltului așezămînt.*

1860, așadar, nu este un început; *înființarea Universității din Iași reprezintă un nou stadiu în dezvoltarea învățămîntului superior; organizarea acestuia în acord cu cerințele vieții moderne, cu nevoile statului național român, înfăptuit în 1859.* Începuturile *se situează în secolul al XVII-lea,* secolul de aur *al culturii românești.*

Dacă Școala latină de la Cotnari *„a rezultat din actul de voință al unui singur domn — domn fără legătură cu țara și poporul asupra căruia a voit să domnească"* [8], *Academiile domnești de la Iași și București, principale focare de cultură în aria dominată de islam după căderea Bizanțului* [9], „înființate din vointa românească", *prin sincronism profesional și pedagogic, pot fi situate alături de academiile similare din Europa — de cele din Germania sau din Italia vremii* [10]. *Îndeaproape supravegheate și cenzurate în activitatea lor de autoritatea turcească la Constantinopol și în întreg Orientul, școlile s-au bucurat în țările române de o deplină libertate. Faptul a îngăduit un mare aflux*

---

[3] *Constantin Noica,* La școala ideilor lui Teofil Coridaleu, *în „Magazin Istoric", an. XVIII, nr. 6/1984, p. 48.*

[4] *A. D. Xenopol,* Istoricul Universității din Iași, *în* Anuarul general..., *p. XX.*

[5] Ibidem, *p. XXVI.*

[6] Ibidem, *p. XVIII și Arh. Stat. Iași, Rectoratul Universității, dosar nr. 2/1863—1864, f. 14—17.*

[7] *A. D. Xenopol,* Istoricul Universității..., loc. cit., *p. XX.*

[8] *Victor Papacostea,* Originile învățămîntului superior în Țara Românească, *în vol.* Civilizație românească și civilizație balcanică. Studii istorice, *Ediție îngrijită și note de Cornelia Papacostea-Danielopolu, Editura Eminescu, București, 1983, p. 260.*

[9] *Constantin Noica,* op. cit., *p. 47.*

[10] Ibidem. *Vezi și* Aristotelismul în principatele Române. Pentru valorificarea filosofică a lui Teofil Coridaleu, *în „Studii Clasice", IX (1967), p. 260—261.*

de învățați sau doritori de învățătură [11]. *Așa cum se apreciază, la aceste școli înalte, literatura antichității grecești era mai bine învățată chiar decît în Europa occidentală* [12].

Înființarea celor două academii de înalte studii (1640 Iași și 1699 București) trebuie apreciată în contextul transformărilor adînci din viața economică, socială și politică a țărilor române, dar și în cel general sud-est european, în lumina rolului important ce l-au jucat țările române în întreținerea spiritului de rezistență a popoarelor intrate sub stăpînirea Islamului. Încurajarea și cultivarea culturii, prin diferite mijloace, în spiritul tradiției generoase a Bizanțului, nu a însemnat numai îndeplinirea unei îndatoriri internaționale. A fost, totodată, o cale proprie de rezistență, pentru supraviețuire și propășire.

Academiile domnești, în care limba de predare era greaca, limbă de circulație în orientul european, trebuie situate în atmosfera de emulație culturală și intelectuală generată de renașterea elenismului. Prin intermediul lor, au fost multiplicate legăturile cu lumea savantă a timpului, cu cea a Constantinopolului și a orientului elenic (Antiohia, Ierusalim), precum și cu cea a occidentului european (Veneția, Padova, Lipsca, Viena) [13], *cultura românească s-a racordat la cea europeană, familiarizîndu-se cu gîndirea înaintată a timpului, orientată spre pozitivism și materialism* [15].

Academiile grecești de la Iași și București, multă vreme, singurele școli superioare din sud-estul Europei, au avut un rol important în formarea intelectualilor români [16]. *Pe drept cuvînt, s-a apreciat că mișcarea intelectuală dezvoltată în jurul școlii de la Sf. Sava — noi am spune că fenomenul este același și în cazul Iașului — a transformat Țara Românească într-un* azil al muzelor și al savanților Heladei [17], *într-un* sanctuar, *refugiu al culturilor sud-est europene* [18].

Secolul al XVII-lea, așadar, a fost secolul în care, așa cum, cu adevăr, s-a remarcat, românii au dat „cronicari mai adînci decît cei francezi" ; a fost secolul în care „aici, în spațiul acesta, se concentrează tot ce e cultură superioară, liberă în aria post bizantină, locul în care se refugiază patriarhii alun-

---

[11] *Idem,* La școala ideilor..., op. cit., *p. 47. Aprecierea îi aparține lui C. Erbiceanu.*

[12] Ibidem, *constatarea o face bizantinologul suedez Börje Knös.*

[13] *Victor Papacostea,* La fondation de l'Académie grecque de Bucarest. Les origines de l'erreur de datation et sa pénetration dans l'historiographie, *în* loc. cit., *p. 289.*

[14] *Cf. Cleobul Tzurkas,* Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'oeuvre de Théophile Corydalée (1563—1646), *Bucarest, 1948, p. 115.*

[15] *Victor Papacostea,* La fondation..., loc. cit., *p. 285—286.*

[16] *Olga Cicanci,* Cărturari greci în țările române (sec. XVII — 1750), *în vol.* Intelectuali din Balcani în România (sec. XVII—XIX), Studii istorice sud-est europene, *vol. II, București, 1984, p. 66.*

[17] *Aprecierea aparține istoricilor greci C. Sathas și N. Goudas. Cf. Victor Papacostea,* La fondation de l'Académie grecque, loc. cit., *p. 289—290. C. Erbiceanu a evaluat la peste 150 numărul savanților greci sau de limbă greacă care au învățat la cele două academii pînă la 1821, anul suprimării lor. A. D. Xenopol, C. Erbiceanu,* op. cit., *p. 57.*

[18] *Eugen Stănescu,* Cîteva contribuții privind condițiile istorice ale activității intelectualilor balcanici în țările române, *în vol.* Intelectuali din Balcani în România, *p. 200. Asigurarea, în Principate, a condițiilor pentru conservarea și cultivarea limbilor greacă și slavonă, limbi de circulație internațională în această zonă, a reprezentat* mesajul de solidaritate culturală *a societății românești, însemnele unei politici culturale naționale, împletite cu una internațională.* Ibidem, *p. 201—204.*

gați și învățații greci persecutați nu numai de turci, dar și de închistarea și reacționarismul Bisericii, ei venind aici nu doar spre a vorbi grecește, ci spre a învăța românește, lăsîndu-se integrați de cultura noastră, cum se integraseră în ființa noastră Cantacuzinii și cum o va face, pe alt plan, marele Antim Ivireanul" [19].

Am apelat la acest întins citat al învățatului român (C. Noica) deoarece exprimă limpede rolul celor două Academii în ambianța culturală a veacului. Ar mai trebui adăugat faptul că, pînă tîrziu, la mijlocul secolului al XIX-lea, cele două capitale românești au tipărit carte grecească sau au furnizat sumele necesare tipăririi într-o măsură care le pune pe picior de egalitate cu cele mai mari centre ale culturii de limbă greacă — Constantinopolul și Viena — și le situează cu mult peste producția majorității centrelor de cultură greacă din Europa centrală, răsăriteană și sud-estică [20].

Fără a stabili o analogie forțată cu privire la modul de organizare și dezvoltare a universităților din occident, cu mai veche tradiție, este limpede faptul că cele două academii domnești — cel puțin pentru studiul filosofiei, al limbilor clasice și al teologiei — „au reprezentat începutul învățămîntului superior în țările române" [21]. *Apariția și evoluția lor, așa cum s-a putut constata, nu pot fi raportate direct la realitățile interne românești, trebuie înțelese în complexul întreg de cauze pe care le-am schițat și, mai cu seamă, ca un însemn al participării românești la cultura bizantină, care, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, renăștea în întreaga arie a lumii elenice de odinioară* [22].

Născute de fenomene situate sub semnul duratei lungi, *cele două instituții de învățămînt superior — deși inconstant, din cauza dificultăților interne, legate și de instituirea regimului fanariot — au evoluat și s-au dezvoltat, integrîndu-se și servind realitățile interne fără să-și piardă din importanța generală pe care o aveau în zona balcanică și sud-est europeană* [23]. *Sînt, cele de mai sus, credem, suficiente argumente, capabile să probeze faptul că Universitatea din Iași, organizată pe noile baze în 1860, își are rădăcinile adînc împlîntate în realitățile secolului al XVII-lea. Nu este vorba, aici, așa cum lesne se poate constata, de o invitație care urmărește simpla schimbare a unor date, simpla modificare a unei periodizări. Faptele impun situarea cu mai multă fermitate a fenomenului cultural românesc în orizontul larg în care s-a desfășurat. Nu am făcut decît să ne asociem pledoariei în acest sens a unora dintre reprezentanții de seamă ai culturii noastre* [24].

---

[19] *Constantin Noica*, La școala ideilor..., loc. cit., *p. 48*.

[20] *Cornelia Papacostea-Danielopolu*, Formația intelectualilor greci din țările române (1750—1830), *în vol.* Intelectuali din Balcani în România, *p. 112—113*.

[21] *Programele de studiu, sub o formă oficială, „au instaurat în viața societății românești studiul clasicismului greco-roman, a filosofiei și medicinei. Mai tîrziu, s-a introdus studiul științelor pozitive și a limbilor moderne. Rolul teologiei scade în importanță, ca urmare a dezvoltării învățămîntului filosofic și științific". Cf. Victor Papacostea*, La fondation de l'Académie grecque, loc. cit., *p. 285—286*.

[22] Ibidem, *p. 289*.

[23] *Așa cum remarcă V. Papacostea, ele au rămas focare de lumină care, la începutul secolului al XIX-lea, au făcut să renască nu numai conștiința națională elenă, ci și conștiința română, amîndouă fraternizînd la Sf. Sava la București, ca și la Iași, pentru lupta comună care va începe în 1821, „împotriva despotismului otoman"*. Ibidem, *p. 290—291*.

[24] *Constantin Noica mărturisește direct că sensul travaliului depus pentru realizarea ediției Coridaleu, cu text grec și traducere franceză, a fost acela de a-i determina pe învățații greci să continue ediția și, mai cu seamă, să demonstreze continuitatea învățămîntului la aca-*

Regimul fanariot introdus în Principate, caracterizat prin instabilitate politică și extorcare fiscală fără precedent, nu a îngăduit o dezvoltare culturală în continuarea direcțiilor stabilite cu atîta strălucire și fermitate în marele secol al XVII-lea. Prin așa-numitul fenomen de transculturație[25]*, care reliefează unitatea organismului etnic românesc și forța conștiinței de neam, centrul de greutate al culturii românești se deplasează în Transilvania. În condițiile mai favorabile create de politica absolutismului luminat, de pătrunderea ideilor iluminismului, moștenirea secolului al XVII-lea, preluată prin sinteza cantemiriană, va rodi fecund în opera* Școlii ardelene, *care a făurit bazele ideologiei naționale. Aceasta nu înseamnă, firește, că, în cele două Principate, cultura românească și-a întrerupt cursul, mersul ascendent. Regimul politic opresiv, știrbirea autonomiei și accentuarea dependenței față de Poartă, gravele amenințări generate de confruntările militare și politice din zonă, în cuprinsul larg al Problemei orientale, nu au putut împiedica progresul. În limitele impuse de realitățile interne și de condițiile internaționale, țările române sînt antrenate în circuitul general, european, al dezvoltării moderne. Integrarea în viața economică și spirituală a Europei timpului este accelerată de valoarea politică și strategică a teritoriilor românești în cuprinsul noului echilibru european, valoare accentuată de eforturile românilor de a se individualiza, de a-și defini personalitatea etnică și opțiunile naționale. Domnitorii înșiși, greci sau români, dau expresie noului, îl promovează — și din rațiuni de stat, și din înclinații personale ; se situează, nu de puține ori, în fruntea unor acțiuni culturale de interes local, sau general, balcanic și sud-est european, care continuau o linie de veche tradiție.*

Încă de la începutul secolului, teritoriul românesc este cuprins în vasta mișcare de renaștere, promovată, generos, de iluminism, ale cărui forme specifice de manifestare — deși nu identice — prezintă totuși elemente de comparație cu fenomenele specifice societăților de pe continent aflate în plină expansiune[26]*. Principatele își mențin rolul cultural în contextul sud-est european ; în noile condiții, se poate spune, acesta este mai bine subliniat și în ceea ce privește producția de carte și în acea a formării unei elite intelectuale pentru întreaga zonă*[27]*. Academiile domnești din Iași și București, reorganizate la începutul secolului, sînt instrumente de promovare a acestor valori. Ca pretutindeni în învățămîntul universitar european, așa cum s-a mai observat, studiile se făceau în limbile clasice, greaca și latina, în care era scrisă întreaga literatură științifică și filosofică*[28]*. În aprecierea generală a faptelor, trebuie reținută ideea în conformitate cu care „nu tot ce e grec e fanariot în România*

---

demiile din București și Iași ; să probeze „că de la înființarea Universității din București (deci, și a celei din Iași, n.n.) sînt în realitate trei sute de ani". Cf. La școala ideilor..., loc. cit., *p. 48, 56.*

25 *Ilie Bădescu,* Sincronism european și cultură critică românească. *Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 35.*

26 *Al. Duțu,* Iluminismul sud-est european. Reconsiderarea unei probleme de istorie culturală, *în „Revista de istorie", t. 28, 1975, p. 1041—1055, Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor,* Fragmentarium iluminist, *Cluj, 1973, p. 9, Pompiliu Teodor,* Interferențe iluministe europene, *Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p. 25 și urm., Keith, Hitchins,* Ortodoxism and nationality. Andrei Saguna and Rumanians of Transylvania, *Cambridge Mass., 1977, Al. Zub,* Biruit-au gîndul, *Iași, Edit. Junimea, 1984, p. 86—87.*

27 *Cornelia Papacostea-Danielopolu,* op. cit., *p. 112—113.*

28 **Istoria învățămîntului din România,** *vol. I, coordonator, acad. Ștefan Pascu, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 354.*

și nu tot ce e fanariot e neromân". *Școlile* „au fost înființate din voința românească încă înainte de fanarioți"[29]. *Servind interese mai largi, sud-est europene, într-o limbă de circulație, învățămîntul era organizat pe pămîntul și în spiritul românesc, deschis spre orizonturile largi ale științei și culturii timpului. Introducerea limbii române, însă, „limba de obște", devine o preocupare constant urmărită și promovată*[30].

În evoluția sa, pînă la revoluția din 1821, cînd își încetează activitatea, Academia domnească din Iași, reorganizată în 1714, în cele trei etape ale sale[31], *evoluează sub auspiciile unei adevărate politici școlare, care dă expresie rolului mereu sporit al învățămîntului în cuprinsul dezvoltării societății românești. În prima etapă, situată între anii 1714—1764, obiectivele continuelor transformări și adaptări sînt limpede reliefate de conținutul hrisoavelor domnești. În 1741, lărgirea bazei sociale a învățămîntului și înmulțirea limbilor de predare este justificată prin nevoia, subliniată : „ca să învețe (copiii) orice limbă le-ar fi voia pentru ca să se afle oameni învățați și în pămîntul Moldovei așa cum sînt prin alte țări și părți de loc" (C. Mavrocordat). În 1747, în legătură cu extinderea sistemului de învățămînt, școala este considerată drept „o fîntînă în care se adapă obștescul norod", iar învățătura o „podoabă" (Gr. II Ghica) ; în 1759, în legătură cu introducerea cursurilor de filosofie — științele care făceau parte din* facultas artium[32], *știința de carte, în acord cu preceptele iluministe, este considerată drept „o făclie arzătoare și de lumini slobozitoare", iar școala este definită drept „cuibul înțelepciunilor, grădina iscusitelor meșteșuguri, izvorul învățăturilor, glasul celor de de mult care buciumă adevărul".*

În cea de a doua etapă (1764—1813), inaugurată de același Gr. II Ghica (1765—1766), Instituția, orientată spre științele cu caracter realist, capătă denumirea de Academie a învățăturilor și epistimurilor. *Anaforaua învățatului mitropolit Iacov Stamate (1792), valorificînd principii formulate anterior, potrivit cărora școlile sînt „pentru cel de obște folos al supușilor", avînd drept obiectiv înflorirea societății, asemmenea „neamurilor care au de mult școli", insistă asupra nevoii de a se dezvolta studiul științelor, al matematicii (apreciată drept „știință dumnezeiască"), al geometriei, algebrei și trigonometriei. „O academie fără epistimuri, se consemna aici, este ca o casă fără de ferești".*

Lărgirea profilului, organizarea și orientarea, în acord cu realitățile timpului, cu nevoia de înscriere în cultura și știința modernă își găsește expresie în noua titulatură pe care, în 1802, o capătă instituția : Academia de filologie și științe[33]. *Introducerea cursului de inginerie în limba română, în cea de a treia etapă (1814—1821), curs predat de Gh. Asachi, care exprimă fenomenul de trecere spre învățămîntul superior în limba română, nu trebuia să fie considerat, neapărat, ca un semn al victoriei naționale în cadrul unui conflict. Limba greacă, ca limbă oficială, fusese impusă de nevoia dialogului cu știința și cultura timpului. Introducerea limbii române reprezintă o victorie în sensul că marchează, la fel de limpede, extinderea științei de carte în pături mai*

---

29 *Constantin Noica*, La școala ideilor..., loc. cit.

30 *Grigoriu Elena*, Istoricul Academiei domnești de la Sf. Sava. *Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 50—52.*

31 Istoria învățămîntului din România, *I, p. 351—353.*

32 Ibidem, *p. 352.*

33 Ibidem, *p. 353.*

largi, expresie a unei nevoi economice și sociale. Limba greacă nu-și pierde primatul și nici locul predilect în rîndul limbilor de circulație în societatea românească nici după reacția produsă în urma revoluției din 1821[34]. *Între timp, prin intermediul unor numeroase traduceri*[35], *limba română își proba capacitatea de a recepta și de a asimila valorile științei, pentru a le utiliza în sensul progresului economic și social.*

Așadar, Academia domnească din Iași, ca și cea din București, instituții de învățămînt superior, înființate pe pămînt românesc, răspunzînd unor cerințe care erau comune lumii sud-est europene, aparțin spiritualității românești pe care au racordat-o la cultura timpului. Ele au jucat un rol important în răspîndirea în spațiul balcanic a științei și culturii, întreținînd forța de rezistență împotriva opresiunii otomane, promovînd solidaritatea și cultivarea conștiinței naționale. Cîștigurile realizate de societatea românească pe plan cultural, științific și național vor fi preluate, încorporate și înnobilate în cuprinsul Universității din Iași, expresie modernă, națională, a învățămîntului superior din veacul naționalităților.

Timpul și împrejurările au lipsit pentru a îngădui o evoluție mereu ascendentă de la înființarea instituției și pînă la 1821, o adaptare perfectă, în acord cu cerințele societății, cu rigorile spiritului științific[36]. *Evoluția învățămîntului — a celui superior, în speță — nu se abate de la specificul general al dezvoltării societății românești, care n-a cunoscut răgazul liniștii, al experimentului îndelungat, al saltului calitativ care să exprime acumulări cantitative corespunzătoare, necesare. De multe ori, adaptarea s-a realizat depășindu-se etape, fără un acord exact și perfect cu realitățile interne. Într-o epocă contradictorie, cînd nu a existat libertate politică, în care, alături de luminile spiritului se situează o exploatare fără precedent, un regim caracterizat prin instabilitate politică, extorcare fiscală și economică fără margini faptul apare firesc. Nici după 1821, noua situație politică nu a îngăduit o dezvoltare în acord cu larga deschidere spre orizontul național.*

Revoluția din 1821 nu a determinat o ruptură cu trecutul ; ea a reprezentat, însă, o negare puternică a acestuia — a regimului dominației străine și a rigorilor acestuia. Ca în orice revoluție, reacția nu a putut selecta sau cîntări. Învățămîntul înalt în limba greacă nu putea să nu sufere. Cel puțin la începuturile sale, revoluția nu a făcut și nici nu putea să facă distincție între grec și fanariot. După expresia lui N. Bălcescu, revoluția națională din 1821 a urmărit instituirea statului românesc. Începută în 1821, prin ridicarea lui Tudor, revoluția a continuat, găsindu-și expresie într-un adînc proces de orientare, de deschidere spre național. În afara instaurării domniilor naționale, în sistemul politic și economic sau în viața socială nu au mai fost posibile transformări de structură. Dominația străină nu le-au îngăduit. Întregul efort s-a concentrat pe planul ideilor, exprimîndu-se în disputa cu privire la căile de modernizare a societății românești și pe plan cultural, în mișcarea adîncă

---

[34] *Cornelia Papacostea-Danielopolu,* Intelectualii români din Principate și cultura greacă 1821—1859, *București, 1979.*

[35] *N. A. Ursu,* Formarea terminologiei științifice românești, *București, 1962.*

[36] *Așa cum a remarcat A. D. Xenopol, Academiile grecești n-au avut o existență constantă la nivelul ridicat inițial. „Ca toate lucrurile în țările române, ele au fost supuse la schimbări și la deplasări care, cînd ridicau și susțineau învățămîntul grecesc, cînd îl împiedicau și îl obnubilau". Cf.* Istoria românilor din Dacia Traiană, *X, p. 170.*

din care s-au născut cultura și ideologia națională. Din nou, teatrul principal de manifestare se mută în Principatele eliberate de regimul fanariot. Întreaga moștenire a Școlii ardelene *este preluată și încorporată în noua cultură. Transilvania intră din nou în conul de umbră al reacțiunii nobiliare și habsburgice.*

Școala *trece, și ea, prin aceeași mare prefacere. În noile condiții, învățămîntul în limba greacă nu mai putea continua, cel în limba națională însă nu era apt, încă, să preia, integral, moștenirea*[37]. *Sistemul de învățămînt trebuia însă modificat în acord cu nevoile mai utilitare ale secolului, specifice societății moderne — capitaliste. Trebuia, așadar, dezvoltată, lărgită orientarea științifică imprimată de reformele de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, căreia Asachi i-a conferit o atît de acută valoare practică prin cursul de inginerie. O dezvoltare într-o altă perspectivă, însă, occidentală de data aceasta. Era vorba, deci, de o românizare și o occidentalizare, în același timp, operații care presupuneau adaptare la spiritul nou, modern, crearea de tipare noi, în care să poată rodi spiritul științific, ce se manifesta atît de limpede în capitala Moldovei*[38].

În realizarea acestei adaptări, în pregătirea condițiilor pentru orientarea învățămîntului — general și superior — în acord cu noile cerințe, un important rol i-a revenit, din nou, lui Gh. Asachi[39] *și, apoi, d*rului *I. Cihac. În strădaniile de orientare a societății românești în consonanță cu spiritul veacului, pentru racordarea acesteia la viața științifică europeană, cei doi s-au întîlnit într-o activitate de echilibrată armonie. Activitatea lui Asachi de organizare a învățămîntului, de pregătire a condițiilor pentru dezvoltarea lui (în cuprinsul acestora s-a situat și trimiterea de bursieri în străinătate), s-a împletit cu mișcarea științifică inițiată și întreținută de* Societatea de medici și naturaliști *din Iași, al cărui spiritus rector a fost I. Cihac. Organizarea secției de agronomie și a Muzeului de istorie naturală, numeroasele misiuni științifice pentru studierea faunei și a florei, a solului și a subsolului, inițierea metodelor de valorificare a bogățiilor naturale, legăturile cu mișcarea științifică europeană ș.a. au servit progresul, contribuind la dezvoltarea spiritului științific dar și la sporirea potențialului economic. În această atmosferă a fost înființată și și-a început activitatea* Academia Mihăileană, *verigă de legătură între Academia domnească și Universitate, expresie superioară a organizării învățămîntului în limba națională, „după un sistem european“*[40].

Nu este locul să stăruim aici asupra organizării noului așezămînt. Cercetările întreprinse au confirmat faptul că acesta se situează la nivelul forme-

[37] *Un prim pas în organizarea învățămîntului românesc în forme superioare a fost înființarea (în oct. 1804), de către mitropolitul Veniamin Costache, a Seminarului de la Socola. Această instituție, împreună cu cursul de inginerie al lui Asachi, reprezintă „începutul școlilor românești mai înalte“ (Cf. A. D. Xenopol,* Istoria românilor din Dacia Traiană, *XII, p. 230).* Școala vasiliană, *din 1828, reprezintă sinteza acestor eforturi (Mihail I. Avădanei,* Așezămîntul școlar de la Trei Ierarhi din Iași, prima instituție cu elemente de învățămînt superior din Iași, *în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, nr. 5—6/1979 și 9—12/1972.*

[38] *Cf. Gr. T. Popa,* Dezvoltarea spiritului științific în Moldova și contribuția Academiei Mihăilene la această dezvoltare, *în vol.* De la Academia Mihăileană la Liceul Național — 100 ani, 1835—1935, *Iași, 1936.*

[39] *Vezi N. C. Enescu,* Gheorghe Asachi, organizator al școalelor naționale din Moldova, *Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1962.*

[40] *Cf.* Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860—1960, *vol. I, București, 1960, p. 51 și V. A. Urechia,* Istoria școalelor, *t. I, București, 1892, p. 83.*

lor similare ale învățămîntului continental[41], *fiind compatibil la cerințele unei epoci dominată de căutări și înfăptuiri în toate domeniile vieții economice, sociale sau spirituale*[42]. *Prin intermediul Academiei, care a jucat rolul unui veritabil catalizator, realismul și romantismul francez sau naturalismul german au găsit, în atmosfera spirituală a Moldovei, un teren pe care au rodit bogat*[43]. *Instituția, care a cumulat principalele valori intelectuale, a devenit depozitara unor importante cuceriri cultural-științifice europene*[44].

Nu a existat, însă, nici de această dată, răgazul și împrejurările de natură să îngăduie realizarea tuturor impulsurilor și disponibilităților pe care societatea românească din Moldova le poseda. Timpul a fost scurt și dificultățile legate de cenzura exercitată asupra manifestărilor spiritului național prea severă. Cu toate acestea — din nou, se dovedește veridicitatea afirmației formulate mai sus — Academia Mihăileană n-a fost o „simplă școală" de învățături înalte, atît de necesare societății. A fost, în egală măsură, cum fuseseră întotdeauna înainte școlile superioare, un instrument de înaltă cultură, dar și „un act de afirmare națională, un mijloc activ de luptă"[45]. *De la catedrele sale au profesat și au răspîndit adevărurile științei și ale culturii, filtrate prin focul viu al conștiinței naționale, moldoveanul Mihail Kogălniceanu, munteanul I. Ghica, bănățeanul Eftimie Murgu. Prin aceasta, de la început, Academia s-a dovedit a fi nu o instituție provincială, ci una românească, învestită cu toate atributele care decurgeau din această nobilă titulatură.*

Revoluția din 1848, desăvîrșind programul de modernizare al societății, a înscris nu numai cerința constituirii universităților românești ; a stabilit, totodată și treptele intermediare precum și principiile capabile să asigure constituirea și eficiența acestor instituții moderne. Așezămîntul școlar din 1851 a dat expresie acestor cerințe, preconizînd aplicarea treptată a unor măsuri care, „după pilda staturilor civilizate", trebuiau să fie finalizate în organizarea învățămîntului superior modern. Din nefericire, însă, nici de această dată nu a existat răgazul și condițiile pregătitoare corespunzătoare. Războiul Crimeii și ocupațiile militare, deplasarea centrului de greutate spre activitatea politică, legată de necesitatea realizării unității, au stînjenit aplicarea și realizarea principiilor generoase ale noii legiuiri școlare.

Cu toate acestea, în pofida manevrelor căimăcămiilor reacționare, deși cu studenți puțini, au fost inaugurate cursurile facultăților de drept și de filosofie, comasate într-un singur organism în anul școlar 1857—1858. Universitatea din Iași, creație a Unirii, se situează pe linia înfăptuirii programului revoluționar de la 1848, subliniind orizontul în care a fost conceput și desăvîrșit actul național. Așa cum s-a putut constata, condițiile nu erau încă suficient pregătite ; se poate admite că înființarea instituției se înscrie, într-un oarecare sens, pe aceeași linie a politicii faptului împlinit[46]. *De data aceasta,*

---

41 *A. D. Xenopol observă, pe drept, că Academia a fost „un așezămînt de învățături superioare universitare" ; „sîmburele din care se dezvoltă Universitatea din Iași".* Istoria românilor din Dacia Traiană, *vol. XI, p. 239 și A. D. Xenopol, C. Erbiceanu,* op. cit., *p. 141.*

42 Istoria Universității din Iași, *în manuscris, capitol semnat de Gh. Platon și D. Rusu.*

43 *Gr. T. Popa,* op. cit., *p. 477.*

44 De la Academia Mihăileană la Liceul național..., *p. 470.*

45 *Constantin Noica,* La școala ideilor..., loc. cit., *p. 48.*

46 *Intr-o analiză retrospectivă, profesorul I. Găvănescul aprecia că legea din 1864 „a provocat o criză (care este) firească oricărui organism aflat în perioada de repede creștere.*

însă, constituirea statului național, instrument de promovare a intereselor românești, trebuia să asigure funcționarea și dezvoltarea instituției, element indispensabil în procesul de modernizare a României.

Cum s-a mai notat, înființarea, la Iași, a Universității nu a reprezentat un simplu act reparatoriu pentru sacrificiul făcut de capitala Moldovei pe altarul Unirii. Hotărîrea de a transforma Iașul în „scaun al științei", în „focar al inteligenței românești" [47], *se încadra în cuprinsul strategiei generale a construcției culturale și politice. Disponibilitățile științifice și culturale ale Iașului, organizate și dirijate în cadrul structurilor moderne, universitare, trebuiau să înlesnească promovarea obiectivelor noului stat și să-i asigure rolul de nucleu în jurul căruia trebuiau să graviteze nu numai speranțele, dar și energiile românești.*

Intre diversele etape de dezvoltare ale învățămîntului superior din Iași — așa cum s-a putut desprinde din cele relatate mai sus — nu a fost o linie de strictă continuitate; nici evoluția instituțiilor care au precedat Universitatea nu a fost liniară. Sfîrșitului fiecărei mari etape i-a corespuns o revoluție (1821, 1848) care, negînd formele și structurile vechi, a preluat spiritul și moștenirea culturală pe care le-au inclus în tipare noi, după modelele timpului, în acord cu direcțiile procesului de modernizare, care urma să se realizeze repede, în mers. Academia Mihăileană nu avusese răgazul să-și desăvîrșească profilul și nici Așezămîntul din 1851 nu putuse să dea expresie integrală prevederilor cu privire la dezvoltarea învățămîntului superior. Universitatea a preluat, grupînd și dezvoltînd ceea ce se realizase deja și, în pofida lipsei condițiilor materiale și a treptelor intermediare necesare, cel puțin în anii începutului, și-a sprijinit existența, mai mult, pe încrederea în viitor decît pe realitățile prezente.

Cît de mari au fost greutățile începutului de drum o probează îndoielile formulate de Gh. Asachi însuși [48], *precum și proiectele care aveau în vedere o singură universitate românească, cu facultăți în ambele Principate* [49]. *Dificultățile au fost depășite și Universitatea națională, destinată să slujească interesele întregii societăți, a fost constituită. Evenimentul, a cărui semnificație politică și națională este limpede afirmat* [50], *a fost considerat ca făcînd „epocă în istoria românismului"* [51]. *Adevărul a fost și mai mult subliniat de prezența la prima universitate a țării a profesorilor români din Transilvania (S. Bărnuțiu, P. Suciu, Șt. Micle, I. Popp), prin a căror activitate se reînnoda firul*

Se croiesc liniarismele ființei viitoare în trăsături mari care trec peste condițiile și puterile materiale ale momentului. *In zvîrcolirea de a cuprinde idealul pus înainte, realitatea se întinde dureros fără rezultat imediat. Silințele ei însă* creează, treptat, organul necesar funcțiunii cerute". Anuarul general al Universității din Iași, *p. XCVI (sublinierile sînt ale noastre).*

[47] *M. Kogălniceanu,* Cestiunea Universității de Iași înaintea Senatului. Cuvînt rostit în ședințele din 1, 2 și 4 februarie 1877, *București, 1877, passim.*

[48] *Gh. Asachi,* Cvestia învățăturilor publice în Principatul Moldovei, *Iași, 1856.*

[49] *D. Berlescu,* Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, *vol. I, p. 85—88. Ziarul „Românul" însuși (30 oct. 1860) aprecia că existența a două universități perpetuează scindarea între Principate.*

[50] *Vezi, în acest sens, mesajul adresat lui M. Kogălniceanu de studenții români din Viena. Cf. M. Jemna,* Studenții transilvăneni către Mihail Kogălniceanu (O scrisoare inedită din 1860), *în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»", IV, 1967, p. 216—217.*

[51] *„Gazeta de Transilvania", XXIII (1860), 15 noiembrie.*

unor vechi și durabile legături, existente dintotdeauna între membrii obștiei românești.

Greutățile nu au fost însă cu totul înlăturate. Numărul mic al studenților[52]*, la care s-au adăugat, uneori, dificultățile financiare, reducerile bugetare (în 1884 și 1900, de pildă) care au amenințat existența facultăților de medicină și drept, precum și anumite prejudecăți doctrinare, manifestate, chiar, de unii din slujitorii de frunte ai culturii și ai învățămîntului românesc (este vorba de T. Maiorescu)*[35] *au solicitat o permanentă încordare a puterilor pentru apărarea Instituției.*

Reacția împotriva acestor atingeri, întotdeauna, a fost promptă și unanimă. Spiritele cele mai alese au atras atenția asupra faptului în conformitate cu care „înălțarea statului român din noianul vremilor trecute se datorește exclusiv ideilor regeneratoare și este cu desăvîrșire primejdios a se seca unul din cele mai mari izvoare din care el a purces". „A stinge făclia Iașului — se arăta în același sens, este a stinge viața românească din aproape jumătate de țară ce se aruncă pradă înstrăinării"[54]*. Exista credința, verificată de tradiția istorică și de direcțiile de dezvoltare ale societății moderne, că românii, „numai avînd oameni luminați", numai cînd țara lor va deveni „o Athenă nu pentru Europa, ci pentru orientul ei, numai atunci vom putea trăi ca națiune civilizată, luminată"*[55].

Mai tîrziu, A. D. Xenopol, ca unul care cunoștea specificul de dezvoltare al societății românești, înțelegînd că dificultățile se înscriau, firesc, poate, în procesul de creștere, putea să consemneze (în 1885): „după multe șovăiri și un curs prăpăstios, învățămîntul superior își croia o matcă istorică în pămîntul Moldovei. El începea a curge măreț și liniștit, așteptînd de la mintea poporului afluenții care să sporească neîntrerupt volumul apelor sale"[56].

Element esențial în strategia Unirii, Universitatea din Iași a fost rezultatul unei puternice efervescențe ideologice și spirituale care, prin înălțimea formelor de manifestare, a depășit stadiul strict al realităților economice și al așezării sociale. Între laturile de dezvoltare ale proceselor istorice, se știe, nu poate exista o perfectă sincronie. În societatea românească, elanul spiritual a depășit, adesea, realitatea pe care a impulsionat-o și la modificarea căreia a contribuit, decisiv, uneori. În aceste condiții, Universitatea din Iași, privită chiar de la început cu neîncredere, confruntată cu mari greutăți materiale, inerente unei societăți care se dezvolta în condiții deosebite, în împrejurări în care totul *trebuia făcut, în cuprinsul unei adaptări largi și rapide, a pregătit nu numai cadrele necesare edificării României moderne; printr-o decantare*

---

[52] *Școlile medii nu erau suficiente pentru a asigura un aflux constant de studenți. De asemenea, lipsa unei departajări firești în ocuparea funcțiilor administrative, între absolvenții de liceu și cei ai Universității, nu a încurajat frecventarea învățămîntului superior.*

[53] *Extinzînd, nejustificat, teoria* formelor fără fond *la realitățile învățămîntului, T. Maiorescu considera că, în stadiul de dezvoltare în care ne aflam nu-și aveau rostul două universități. Ilustrul om de cultură nu a înțeles că „legile dezvoltării societății sînt altele decît cele riguros logice și nu-s egale la toate civilizațiile deopotrivă", adevăr formulat de E. Lovinescu, mai tîrziu. Nu a înțeles că această cale, a formelor fără fond, reprezintă una din particularitățile dezvoltării societății noastre moderne.*

[54] *Aprecierile îi aparțin lui A. D. Xenopol, Cf.* Anuarul general al Universității..., *p. XXVIII.*

[55] *Constatarea este formulată de C. Climescu. Cf. M. Kogălniceanu,* Cestiunea Universității de Iași..., *p. 14.*

[56] *A. D. Xenopol, C. Erbiceanu,* op. cit., *p. 178.*

savant realizată, a transmis întreaga moștenire anterioară pe care a înșumat-o în cultura timpului. Istoria dezvoltării sale se confundă, pînă la identificare, cu istoria dezvoltării culturii și a științei românești.

Cu toate dificultățile pe care le-a întîmpinat în ascensiunea sa — pînă la primul război mondial — Universitatea și-a extins aria de cuprindere, și-a diversificat profilul, în acord cu nevoile mereu crescînde ale societății moderne. Stabilind legături trainice cu lumea din afară, integrîndu-se în circuitul științific și cultural de valori ale timpului, Universitatea din Iași a definit profilul unor școli științifice cu renume, a format savanți de prestigiu, care au impus știința românească în cuprinsul larg al universalității. Totodată, în cadrul Instituției au fost pregătite și formate generații întregi de specialiști, prin a căror muncă și pricepere s-a realizat progresul material și spiritual al României. A fost, Universitatea din Iași, un așezămînt care a apărat și a cultivat, cu pasiune și înaltă competență, nevoile și aspirațiile întregii spiritualități românești, a cărei sinteză, de altfel, a fost. Școală de studii înalte și citadelă a științei, Instituția a reprezentat, cu prestigiu și demnitate, năzuințele cele mai nobile, sociale și naționale. Slujitorii ei s-au simțit legați de realitățile culturale, naționale, ale întregii colectivități românești, pe care le-au servit, cu angajare. Niciodată nu s-a produs o disjungere a activității erudite de problematica ridicată de existența imediată, de viață. Cei mai buni slujitori ai Universității au fost, totodată, oameni ai cetății care au intervenit, prin cuvîntul sau prin scrisul lor, în lupta pentru susținerea opțiunilor naționale, pentru o mai dreaptă așezare a rînduielilor sociale.

În România întregită în hotarele sale firești, după Unirea cea Mare, Universitatea din Iași, consolidîndu-și și diversificîndu-și profilul și implicîndu-se mai puternic în circuitul universal de valori, a continuat să rămînă un nucleu iradiant al culturii și civilizației naționale, situîndu-se în primele rînduri ale progresului și ale demnității.

Nu ne-am propus să reliefăm, aici, etapele înregistrate în evoluția Universității din Iași prin date statistice, din care să se desprindă producția științifică, adaosul continuu de discipline și secții, sporirea numărului de studenți și profesori, a bazei materiale ș.a. Oricum, tabloul ar fi fost incomplet; contribuția Universității din Iași nu poate fi desprinsă și separată; ea se integrează organic în profilul spiritual al societății românești. Prin activitatea și producția culturală și științifică a studenților și a profesorilor săi, Instituția a participat, cu patos și eficiență, la înalta mișcare de idei și la progresul înregistrat de societatea românească în perioada dintre cele două războaie mondiale, onorîndu-și tradiția și menținînd locul predilect al Iașului în profilul spiritual național. A existat o perfectă linie de continuitate pe care dificultățile temporare, politice sau materiale, din perioadele de criză, nu au putut să o abată sau să o estompeze.

Revoluția care a urmat celui de al doilea război mondial a răsturnat așezarea politică și rînduielile sociale, a conferit învățămîntului o altă structură și orientare, în acord cu ideologia și cerințele noi ale societății socialiste.
darea noilor structuri, la realizarea stabilității și a reluării relațiilor trainice
În vîrtejul acestor radicale prefaceri s-au săvîrșit și greșeli. Pînă la consolidarea noilor structuri, la realizarea stabilității și a reluării relațiilor trainice cu tradiția, Universitatea s-a resimțit, plătindu-și tributul. Îndepărtarea de la catedră, temporar sau definitiv, a unora dintre profesorii de prestigiu ai Universității și înlocuirea acestora, în unele cazuri, cu oameni lipsiți de harul sau

competența corespunzătoare, a pricinuit prejudicii care pot fi măsurate doar prin aprecierea contribuției pe care cei dintîi au adus-o în continuare (sau ar fi putut s-o aducă la catedră) la patrimoniul național, pe care înlocuitorii nu au fost capabili s-o egaleze. Unii dintre ei nu s-au situat la înălțimea chemării. Important este faptul că, după această perioadă (scurtă, din fericire), Universitatea din Iași, integrată în rosturile sale tradiționale, beneficiind de un larg sprijin material, și-a sporit rîndul slujitorilor, prin înrolarea unor tineri de talent și perspectivă, și-a diversificat mult profilul. Numărul profesorilor și al studenților a crescut considerabil, iar baza materială necesară bunei funcționări a cunoscut o extindere pe măsură.

Este greu — și de data aceasta — să se stabilească un bilanț, de natură să probeze și să măsoare rolul Universității din Iași în circuitul vieții științifice și culturale, participarea slujitorilor ei la construcția societății contemporane. Din nou, cifrele nu ar fi suficiente pentru a relieFa implicarea adîncă a Instituției în uriașul proces constructiv al vremurilor noastre. Mii de studenți, deveniți specialiști, de pregătire și profesiuni diferite, au fertilizat ogorul avid de cultură al României noi, au contribuit la organizarea și la impunerea noilor structuri. Sute de profesori, la catedră, precum și într-o prestigioasă și complexă activitate științifică și culturală, au contribuit, printr-o exemplară dăruire profesională și civică, la promovarea culturii și a spiritului științific, la înscrierea României noi în circuitul universal de valori, la situarea Almei Mater Iassiensis *printre universitățile de prestigiu ale lumii contemporane.*

Lăsînd pe seama viitorului statisticile de natură să probeze, prin valoarea și puterea de convingere a cifrelor, adevărurile generale formulate mai sus, importantă ni se pare o constatare: în spiritul care animă viața culturală și științifică a Universității din Iași, mereu și pretutindeni, știut sau nu, se regăsește tradiția raționalistă și umanistă, moștenită și înnobilată mereu în secolele în care, în Iașul românesc s-au dezvoltat învățăturile înalte, organizate în cuprinsul Universității în veacul modern al naționalităților. Continuatoare a acestor tradiții, a spiritului militant și civic, cu largă deschidere spre universalitate, instituția este, netăgăduit, unul din martorii trăiniciei și a forței noastre, un izvor de robust optimism, de încredere în valorile de astăzi și de totdeauna ale neamului și ale umanității.

GH. PLATON